

BJØRG VIKOVÁ

malé klíče, **velké**
pokoje

Pistorius & Olšanská

S

Björg Viková

Malé klíče, velké pokoje

BJØRG VIKOVÁ

malé klíče, **velké
pokoje**

Pistorius & Olšanská
Příbram 2017

Tato publikace byla redakčně a vydavatelsky připravena v rámci semináře Nakladatelská praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Překlad vznikl v překladatelském semináři Jarky Vrbové na skandinávském oddělení Ústavu germánských studií téže fakulty.

Kniha byla vydána s laskavou finanční pomocí stipendijního fondu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a nadace NORLA.
This translation has been published with the financial support of the NORLA foundation.

The original title: Små nøkler store rom

Copyright © CAPPELEN DAMM AS, 1995

Translation © Marie Binderová, Magda Králová, Andrea Krchová,
Věra Martínková, Adéla Šimová, Eliška Zoubková, 2017

Typography © Klára Horová, 2017

Illustrations © Mira Antonović, 2017

ISBN 978-80-7579-013-2 (PDF)

ISBN 978-80-87855-94-2 (tištěná kniha)

Památce mého bratra Ivara

...kdybych já byl spisovatelem, dovoloval bych představivost pouze svému srdci a ve všem ostatním bych se spoléhal na paměť, ten protáhlý podvečerní stín vlastní pravdy.

Vladimir Nabokov

Lyžařka v měsíčním svitu

Když se otec večer nevrací domů a ticho naráží do zdi jak vyděšení ptáci, postaví se Elsi vedle pohovky a na určitém místě přiloží ucho k tapetě, trochu nalevo od nástěnné lampičky. S jedním uchem přitisknutým ke zdi, která má na povrchu jen tenkou hrbolatou kůži z lepidla a tapety, a s ukazováčkem jako korkovou zátkou ve druhém uchu se snaží oklamat neklidné, jakoby škrábavé ticho. Ucho na zdi roste, je z něj velký trychtýř pátrající po zvucích u paní Vogelové.

Možná se z ticha připlíží naříkavý tón, někdo tam uvnitř pláče nebo zpívá. Dívčiny netopýří uši jsou nastražené, zachycují rachocení ve sporáku, vypínač, když se rozsvítí či zhasne, šourající se papuče, kašel. Ve skutečnosti si Elsi namlouvá, že slyší dech staré paní a šustění jejích šatů.

Nezaslechla teď vzlyknutí? Nebo snad zasténání?

Možná stará paní právě teď umírá. A ví o tom jen ona, Elsi Lundová. Je svědkyní, tou vyvolenou, která může zvolat:

Paní Vogelová umírá!

A všichni budou alespoň myslet na něco jiného než na to, že se otec nevrátil domů na večeri. Budou prostě muset vniknout do sousedního bytu, zavolat domovníkovi, do nemocnice, jejím dětem, všem přítelkyním a vzdáleným příbuzným ve Skotsku. Byl by to rušný a příjemný večer. Elsi by jako veverka pobíhala sem a tam, plnila větší i menší úkoly, vše hbitě a správně.

A pan Vogel?

Buď spí na pohovce, nebo není doma. Když není doma, nikdo nemá ponětí, kde může být. Jednu dobu býval členem Mužského pěveckého sboru stavu obchodnického, ale už tam nedochází. Pan Vogel je velký zachmuřený muž v tmavém svrchníku,

zdvořilý, vždy s deštníkem a doutníkem a se zažloutlou hedváb-
nou šálou, která bývala bílá. Všichni poznají, kdykoli pan Vogel
vyjde ven nebo přijde domů, to se pak po celém domě vznáší
kouř z doutníku.

Dostat se do bytu by byla maličkost.

Kdykoli si paní Vogelová zabouchne dveře, což se stává po-
měrně často, musí jí pomoci právě Yngve nebo Elsi. Stačí k tomu
štokrle a šroubovák. Musí se vyšroubovat čtyři mosazné šroub-
ky, které drží na příslušném místě sklo v kukátku, a jedno z dětí
vyleze na štokrle, vyhrne si svetr až k rameni a prostrčí ruku
otvorem. Otvor je právě tak velký, aby se jím protáhla dětská
paže, a kousek níž, na vnitřní straně dveří, pak ruka nahmatá
zámek a otočí klikou. Celé se to děje zvláště pozpátku a levou
rukou, a když potom člověk pocítí, že v zámku lehce cvakne
a dveře povolí, je to určitý druh triumfu. Vzhledem k tomu, že
Yngve je nejhubenější dítě v domě, je pro takové úkoly obzvláště
vyhledávaný.

Jak bude Georgia Vogelová vypadat, až bude po smrti?

Z dobře informovaných zdrojů, totiž od bratra, který je skoro
o dva roky starší, Elsi ví, že mrtví lidé jsou bílí, téměř nazelenalí
a kromě toho světélkují. Asi jako umrlčí lebky, které nosí kluci
pod límcem kabátů a v tmavých chodbách se jimi navzájem stra-
ší. Steinar, jeden z Yngveho kamarádů z domu, vypráví, že mrtví
v noci světélkují na hřbitovech, nad hroby se vznáší zelenkavě
bílý přísvit podobný fosforu či světélkování moře. A tak paní Vo-
gelová sedí v jednom z těch pěkných křesel potažených sametem
a září v obývacím pokoji jako svítlna, oči má otevřené (tytéž
zdroje, Yngve a jeho kamarád tento jev předvedli s vypoulenýma
očima, ohrnutým dolním rtem a děsivým chrčením). Paní Vo-
gelová vypadá zřejmě tak, jako by na někoho volala, ale sebemenší
zvuk není slyšet, svítí stále silněji. Záři, již vydává, bude možné
zanedlouho zahlédnout oknem až zezdola z ulice.

Paní Vogelová je nejstarší člověk, jakého Elsi zná. Proto je rozumné předpokládat, že právě ona umře jako první. A proč by se to nemohlo stát zrovna teď? Jednoho zimního večera, kdy otec nepřišel domů. Je válka, Yngve si čte *Taržana* a matka šramotí v kuchyni. Zítra bude vše přibližně stejné jako dnes, vlněné punčochy, které koušou, pevné kožené šněrovací boty, kabát, čepice z králíčiny a ledové květy na oknech ve třídě, takže nebude vidět ven. Ven není vidět ani večer, to jsou všechna okna zakrytá černými zatemňovacími závěsy.

Naříkání na opačné straně zdi se změní.

Elsi nevěřícně naslouchá. Nepodobá se to až podezřele smíchu? Paní Vogelová vůbec neumírá, chodí po pokoji a směje se. Něco ji pobavilo a se vši pravděpodobností je při tom úplně sama.

Najednou tu jsou tóny. Proudí přes zeď a v Elsi hrkne. Přicházejí z klavírního křídla, které stojí blíže ke zdi, spinet stojí až v koutě u dveří. Tóny se splétají do výrazných obrazců, tu se odtrhnou, osamoceně pádí prázdnými ulicemi, vyčítavě na sebe volají, opět se sjednotí, štkají, jásají. A pak jsou všechny ty zasmušilé tóny opět pospolu.

Ze žlutého večerního světla lampičky proudí bezedný smutek.

Paní Vogelová to nemá v hlavě tak úplně v pořádku, říkala Elsin matka.

Znamenalo to, že paní Vogelová je tak trochu blázen, ale ne úplně. Ne tolik, aby skončila v Gaustadu. Do okolí Gaustadu naopak podniká z Collettovy ulice své vyjíždky na lyžích, což se zdá Elsi odvážné. Odvážné není jen to, že taková stará paní chodí sama na lyže a ještě většinou pozdě večer, ale i to, že se dobrovolně pohybuje kolem blázince – to už opravdu chce odvalu, především vezmeme-li v potaz, že to nemá v hlavě tak úplně v pořádku.

Milé dítě, řekne paní Vogelová a spráskne ruce. To je ale krásný klobouček! Vypadáš jako kočička. A s obdivem si prohlíží čepici z králíčiny, kterou Elsi nosí každou zimu, kam paměť sahá.

Chceš něco ukázat? zeptá se paní Vogelová. Pojď na chvilku dovnitř, maličká.

Paní Vogelová má v sobě něco nehmotného, jako by byla z prachu a šerosvitu, a v jejím počínání je vždy něco neskutečného. Vydává sotva znatelné závaný hořké vůně mandlového oleje, plísně a kafru, schovává dopisy, ptačí pera a loňské cukroví, píše básně na umaštěné kousky papíru a zabývá se rozličnými a prapodivnými rukodělnými pracemi. Je velmi zdvořilá a velmi zapomnětlivá. A k tomu pochází zdaleka, až ze Skotska.

Vždy se něčím zabývá, vždy má něco, co může ukázat, co může vyprávět, co může půjčit či darovat. Elsinko, byla bys tak hodná a přečetla mi tohle číslo z telefonního seznamu? Yngve, chlapče zlatý, byl bys tak laskavý a otevřel mi tuhle krabici? Milá paní Lundová, nechcete si poslechnout moji básničku? Podívejte, paní Lundová, upekla jsem makronky, nechcete ochutnat? Vezměte jich i pár dětem. Ale panu Vogelovi ani muk! zahihňá se.

Když vytírá schodiště, začne dole na odpočívadle v prvním patře, propracuje se nahoru do druhého, kde pokračuje až do své předsíně stále tou samou vodou. Elsin matka ji podezřívá z toho, že si tu špinavou vodu šetří i na další den. Stává se, že se ohání mokrým hadrem uprostřed noci, ačkoli schody už umyla během dne, na což ale zapomněla. Matka říká, že by se na té chladné chodbě přes noc neměla zdržovat. Docela chladno je mimochodem i v jejím bytě, možná právě proto chodí na lyže raději večer.

Lehounce jako děvčátko cupitá paní Vogelová před Elsi temnou předsíní. Všechny pokoje leží v pološeru, šetří nemilosrdně na proudu i na dříví, byt halí chladné a neustálé přišeu. Potrhané zatemňovací závěsy visí v oknech nakřivo, všude jsou květiny – ve všech oknech, na podstavcích a poličkách, na stoličkách a stolcích.

Zašlo to dokonce tak daleko, že se do věci vložili i lidé ze zdravotního odboru. Poukázali na to, že na okenních parapetech se tvoří plíseň a houba, a vydali pokyny k zajištění nápravy a k omezení pěstování rostlin, avšak bez znatelných výsledků. Elsina matka napočítala v jediném okně až sedmdesát květináčů.

Pěkný, sametem potažený nábytek je zakryt moučně bílými povlaky a zažloutlými novinami, povlaky se stahují jen při zvláštních příležitostech. Pod starými výtisky *Aftenpostenu* se skrývají anglické lenošky, vyšívané drobným křížkovým stehem, rokokové lavice, oválné mahagonové stolky, stoličky s vyšívanými polštářky. Zakryté jsou z velké části i koberce a paní Vogelová s grácií cupitá přes staré noviny, jako by to byla ta nejpůvabnější rozkvetlá louka. Vždy chodí v černém, pravděpodobně má na sobě po každé totéž – polodlouhé šaty s dlouhými rukávy nenápadného střihu, ale rozmanitě vzorované skvrnami, vlasy a šedými žmolky. Ke krku si spínacími špendlíky a brožemi připíná rozličné krajky. Na tyto uvolněné krémově žluté hadříky si stále sahá rukou nebo se škrábe na hrudi.

To je místo, kde nosí váček.

Šedý látkový váček nosí na šňůře kolem krku, ve váčku jsou všechny peníze. Na druhé šňůře visí klíče, na třetí malé zlaté brýle. Kolem krku paní Vogelové je hotová spleť šňůrek. Hubeň vrásčitý krk představuje jejich zakotvení, udržuje pořádek mezi všemi těmito tíživými věcmi, bez nichž se neobejde. Šátrá kolem váčku, často ho vytáhne z výstřihu, aby se přesvědčila, že tam stále je. Pak zacinká klíči, brýle si posadí na úzký nos. Po obou stranách kořene nosu má od brýlí dvě červené skvrnky.

Zato uši. Elsi si pokaždé prohlíží právě její uši.

Uši paní Vogelové vykukují zpod bílých kadeří. Vykukují především ušní lalůčky, protáhlé a bledé jako kapky z voskové svíce, na lalůčkách se vždy houpají těžké náušnice s perlami či kamínky. Dírka v lalůčku se jí protáhla až dolů. Elsi je těmito lalůčky jak

očarovaná. Příště bude trhlina možná ještě o něco delší a jednoho krásného dne náušnice zkrátka spadnou z roztržených lalůčků, stejně jako padají jablka z větví.

Ty peníze jsou tajemstvím paní Vogelové. Nikdo neví, kolik jich má, dokonce ani pan Vogel. Ty peníze jsou *její*.

Paní Vogelová vlastní takzvané nemovitosti, přesněji řečeno chaty. Či ještě přesněji prkenné boudy a přístřešky v lesích, postavené především ze zbytků materiálu. Když byla mladší, podílela se vlastnoručně na jejich stavbě. Tyto nemovitosti či chalupy, což je označení, které upřednostňuje, pronajímá prostřednictvím krátkých inzerátů v *Aftenpostenu*. Přináší jí to malé i velké sumy, podle toho, na jak dlouho se jí podaří přimět nájemníky, aby tam vydrželi. Snaží se je vždy povzbudit dopisy a telefonními hovory hýřícími fantazií, píše i básně, aby nájemníky upozornila na skryté kvality místa a nádheru přírody. Chalupy sama navštěvuje, aby na ně dohlédla, zalyžovala si, nasbírala si lesní plody a houby či natrhala slívy a jablka, které potom zaváří, a vyrábí z nich mošty, a zašpiní tak celou kuchyni. Vaří z nich želé a zavařeninu a všechno ukryje tak zdařile do sklepa, že ty zaprášené sklenice už pak nenajde nikdo, včetně samotné paní Vogelové.

V chladných zdech obývacího pokoje ještě visí vůně jablek, vůně letního ovoce, které leželo celý podzim rozprostřené na novinách rozložených na podlaze. Navíc zde voní prach, doutníky a plesnivá zemina a něco pronikavého, podobného terpentýnu, co vychází z čisticího prostředku, který paní Vogelová používá na klavírní křídlo, jediný kus nábytku, kterému věnuje péči. A křídlo se v pokoji pohupuje jako molo, obložené svícny a fotografiemi, malými i velkými figurkami ze sádky a stříbra, stohy not, dopisy, pohlednicemi a papírovými krabicemi plnými ptačích per. V pokoji neustále bzučí několik much. To u mě všechny přechkávají zimu, říká, všechny mouchy z Osla, a říká to s nadšením.

Posaď se, maličká. Posaď se na stoličku.

Elsi se posadí jako obvykle na stoličku u klavíru, noviny jí zašustí pod zadkem. Zatímco paní Vogelová těká kolem a hledá to, co jí chce ukázat, ze šera vystupují obrazy. Staré čluny se skasanými plachtami. Zeleninová mísa. Hrozen červeného vína a džbán se zpola uschlými růžemi. Žlutavé pobřežní krajiny. Portrét mladé dívky s malýma, hluboko zasazenýma očima, vlnitými vlasy, úzkým nosem a v šatech ke krku, zdobených volány. Ve skutečnosti jsem byla mnohem hezčí, utrousí paní Vogelová jen tak mimochodem. Mladá dívka na obraze ji nezajímá. Roky mezi nimi vytvořily oponu času, mlhu zkušeností, zdá se, jako by už spolu neměly nic společného.

Bernhard Folkestad, řekne paní Vogelová a ukáže na jeden z obrazů. To byl zábavný člověk! Tu se staré oči rozzáří, jako když se vyleští matné skleničky na víno.

Konečně najde to, co celou tu dobu hledala, sáček s věcmi na ruční práce, vybledlý sametový sáček, který snad býval kdysi žlutý nebo hnědý, možná zelený. Práší se z něj, ale ona si toho nevšímá. Chvějícíma se rukama nejprve vytáhne několik předmětů, o kterých si nemyslela, že je ještě kdy najde, konkrétně pouzdro na brýle, několik lístků na tramvaj a svazek klíčů k jedné z jejích chalup.

Ty jsem hledala jak divá! Šťastně klíči zacinká. Ve druhé ruce má pletení, rozprostře je na klíně, zatímco klíče chrastí. Pletení vytváří čtyřúhelník, barvy působí, jako kdyby je zkombinovala bez ladu a skladu, rezavá, žlutá a černá klubka vlny.

Uhodněš, co to bude, Elsinko?

Elsi hádá, že svetr nebo čepice, nebo možná šála?

Neuhodla! Bude to pantofel! Tady to sešiju a možná, i když jisté to vůbec není, ale možná najdu nějaké staré podrážky, a hopla, budu mít pár pěkných teplých pantoflí. Pro mou dceru Margaretu, kterou vždycky zebou nohy. Proto se všechny dívky vdávají, to jsi nevěděla?

Elsi hloubá nad tím, jestli by neměla uplést ještě jeden.

Ještě jeden? Na to paní Vogelová vůbec nepomyslela. Máš úplnou pravdu. Možná najdu víc zbytků vlny a dva pantofle přece vůbec nemusí být stejné. Lidé mají tak bláznivé představy. Když jdu do společnosti, mám na sobě vždy jednu botu hnědou a druhou černou. Lidé jsou jako malé děti, je tak snadné je pobavit. A zatímco se smějí, zapomínají, že jednoho dne umřou. Tak už to zkrátka je.

Kdo byl Bernhard Folkestad?

To byl malíř, velice slavný malíř. Ach, ty báječné obrazy. Všechna ta pěkná zelenina. Psal také knihy. Počkej! Něco ti ukážu. Zatím hraj, maličká.

A paní Vogelová pobíhá po novinách, přehrabuje se ve váčku na prsou, něco hledá, vždycky něco hledá, zatímco Elsi na klavíru vytukává stupnice. Elsi sní o tom, jak své ruce nechá vznášet nad klaviaturou, jak je překříží a nechá vytrysknout dlouhé kas-kády, jak bude cupitat v diskantech a vyluzovat hrozivé basové tóny, jak nechá vše splynout v mohutné souzvuky, jež naplní celý pokoj a budou kanout do vedlejších bytů a o poschodí níže, budou vlát ven z okna a způsobí, že se lidé na chodníku zastaví.

Na klavíru stojí zarámovaná fotografie mladé ženy s vyčesanými vlasy a kadeřemi u spánků. Podobá se paní Vogelové, ale Elsi ví, že je to Agathe Ursula Backer Grøndahlová. Paní Vogelová jí o ní vyprávěla, hrála Griega v Londýně a dirigoval sám Grieg, bylo jí pouhých sedmnáct, když debutovala a hrála tehdy Beethovena tak, že lidem běhal mráz po zádech. Navíc skládala romantické klavírní skladby a paní Vogelová ji slyšela před mnoha, mnoha lety hrát na koncertě v Anglii.

Agatho Ursulo, šeptá Elsi nad klaviaturou směrem k mladému vážnému obličejí na malé fotografii v oválném rámu. Nenaučila bys mě to tajemství? Takové tajemství musí existovat, tím si je jistá, malý klíček, jakýsi kód, a najednou člověk *umí* hrát na klavír.

Stejně jako když se člověk najednou naučí jezdit na kole. Myslí si, že někdo jde vedle a drží ho, anebo jde vzadu a kolo podpírá, a přitom jede sám, vůbec nikdo ho nedrží, prostě a jednoduše se to naučil. Stejně to určitě musí být i s pianem a klavírem. Paní Vogelová řekla, že Elsi může přijít a hrát na klavír, kdykoli bude chtít. Našla také sešit s notami.

Ale to tajemství před ní neodhalila.

Jedna jako druhá je střeží, paní Vogelová i její tři dospělé dcery, které všechny hrají na piano a které se všechny odstěhovaly z domova. I paní Dahlová, Livina matka, která zpívá v revue a sama se na piano doprovází. Nikdo není ochoten to tajemství prozradit.

Z dětí manželů Vogelových jako jediný na piano nehraje Philip. Bydlí dosud doma, ale zdá se, jako by ani nebydlel. Philip je téměř dospělý. Hubený a tichý, chodí po schodech ve starých plátkách, šedém saku a dřavých punčochách. Vždy se zdvořile ukloní, ale nikdy s nikým nemluví. Pokaždé to vypadá, jako by mu byla zima. Barva jeho kůže připomíná staré noviny, které má paní Vogelová položené na podlaze. Philip umí zpívat a chodí na setkání letniční církve do Filadelfie. Jeho kolo stojí u vchodu, je to staré černé kolo s košíkem na nákup.

Je to ostuda, říká Elsinina matka rozhořčeně, takový pěkný mladík a přitom chodí, jako by byl nějaký poslíček. A zatím jako syn ředitele...

Když je v noci letecký poplach a všichni z jejich vchodu běží dolů do sklepa, sedí Philip v koupelně ve druhém patře a zpívá *Náš Bůh je mocná pevnost*. Philip zpívá vysokým, téměř dívčím hlasem.

Paní Vogelová na víko klavíru položí knihu a zbožně ji otevře. Její ukazováček se snaží sledovat několik slov napsaných na titulní straně: „Mé dobré přítelkyni Goggi. Tvůj oddaný Bernhard F.“

Paní Vogelová teď mluví už jen o panu Folkestadovi a dalších lidech, které znala. Je to vyprávění z Jiné doby, jak tomu sama

říká. To bylo předtím, než nastalo všechno to smutné, čemu říká Zlá doba. Za těch šťastných dní, kterým se tedy říká Jiná doba, byl pan Vogel ředitel veliké firmy. Bydleli v Londýně, Kodani a Bergenu. Měli v domě výpomoc a zahradníky a paní Vogelová pořádala soaré, karnevaly, vyjížďky na sáňkách, koncerty a výlety. Byli to nejrůznější lidé, chudí i bohatí, jak paní Vogelová říká, ale tak milí, tak zábavní, všichni do jednoho. A Bernhard byl z nich nejzábavnější!

Zahrála byste mi? ptá se Elsi.

Vymění si místa. Malička paní Vogelová vklouzne na stoličku pokrytou novinami, nasadí si brýle na lesklé červené skvrnky u kořene nosu, listuje notami. Ohnuté prsty při hře postupně měknou a Elsi ji pozorně sleduje. Nešlo by to tajemství odhalit právě teď? Je přesvědčena, že pod klaviaturou je jakýsi zámek, ten se odemkne a pak z toho, jak člověk pohybuje prsty, vzniká hudba. V tom případě musela paní Vogelová zámek odemknout, aniž by si toho Elsi všimla, protože nyní se melodie line šerým pokojem a paní Vogelová si ji pobrukuje jemně přeskakujícím hlasem.

Navečer, tak to stojí psáno nahoře na notovém archu. Od Agathy Backer Grøndahlové. Tóny jsou útlé jako dešťové kapky nebo žbluňkání v malých karafách. Elsi stojí bez hnutí, naslouchá celým povrchem těla a tóny se jí dotýkají jako stébla trávy nebo měkké vlasy. Elsi a paní Vogelová jsou spolu v nízkém světle klavírních lampiček, za zatemňovacími závěsy, v zarostlém obývacím pokoji. Oči paní Vogelové září, její hlas se scelí, je nyní celistvý a už nepřeskakuje. Na protáhlých ušních lalůčkách se pohupují dvě kapky perel. Poslední tón zůstane viset v pokoji, i on se podobá kapce.

Paní Vogelová zavře oči. Malé nohy v hnědých vlněných ponožkách sklouznou z pedálů.

Myslí teď na Jinou dobu, na Londýn a Kodaň. Někdy se zdá, jako by v Jiné době žila doposud. Byt v Collettově ulici, který